

Діяльність НАН України у 2024 році: досягнення, виклики та вектори подальшого розвитку

Шановні колеги!

Уже тривалий час наша країна героїчно протистоїть масштабній російській агресії, щодня захищаючи своє право на Незалежність, свободу і гідність. У цих умовах роль науки сьогодні не просто зберігається – вона лише зростає. Суспільство й держава очікують від нас не тільки нових знань, а й практичних рішень для посилення обороноздатності, відновлення економіки та формування майбутнього України.

Попри всі труднощі воєнного часу науковці Академії і далі самовіддано працюють. Ми адаптуємо нашу діяльність до нових умов, переорієнтовуємо дослідження на нагальні потреби країни, підтримуємо зв'язки з міжнародною спільнотою. Але водночас маємо бути чесними перед собою: викликів і проблем залишається чимало. Лише відкритий, конструктивний діалог про них допоможе нам знайти рішення.

Тому ця доповідь буде не лише про досягнення. Я говоритиму про те, над чим нам з вами ще потрібно працювати! І про завдання на майбутнє – аби зробити нашу Академію ще сильнішою та кориснішою для країни.

В умовах повномасштабної війни Національна академія наук України суттєво змінила пріоритети своєї наукової діяльності, зосередивши значну частину ресурсів на розв'язанні критично важливих для обороноздатності країни завдань.

Ключовим інструментом тут стала Цільова науково-технічна програма оборонних досліджень, започаткована Академією ще у 2015 році. Лише за минулий рік в межах цієї програми наші установи

виконали 53 проєкти. Ці розробки отримали високу оцінку як з боку військовиків, так і з боку представників оборонної промисловості.

Тут важливо сказати, що сьогодні пріоритети та тематику оборонних досліджень визначають безпосередньо наші ключові замовники – Генеральний штаб, Міністерство оборони, Центральний НДІ озброєння та військової техніки, а також компанія «Українська оборонна промисловість». Це забезпечує чітку інтеграцію Академії в процес розв'язання найактуальніших оборонних завдань. Ми працюємо не у відриві від реальних потреб фронту, а у тісній взаємодії з тими, хто ці потреби формує і реалізує.

І ми нарощуємо наші зусилля. 2025 року фінансування Програми збільшено майже вдвічі, що дає змогу реалізувати 59 нових проєктів, відібраних на конкурсній основі.

Оборонна тематика домінувала також і серед інших проєктів в межах бюджетної програми 1230 «Підтримка пріоритетних наукових напрямів досліджень». Це ще одне свідчення того, що Академія сьогодні максимально орієнтується на практичні потреби воєнного часу.

Наші установи оперативно реагують на запити Міністерства оборони, Генерального штабу, військових частин і навіть окремих фронтових підрозділів. У багатьох випадках ми не чекаємо офіційних процедур – наші вчені надають готові рішення або адаптують розробки безпосередньо під конкретні запити з фронту.

Результати цієї роботи охоплюють найрізноманітніші напрями – від безпілотних систем і високоточної зброї до нових матеріалів, авіаційної техніки, боєприпасів і військової медицини. Наведу кілька прикладів.

У галузі безпілотних технологій наші науковці створили програмні рішення для керування роєм дронів, розробили системи

комп'ютерного зору для суміщення зображень у різних діапазонах, а також технології для виявлення вибухонебезпечних предметів і картування мінних полів за допомогою безпілотників. Окремо варто згадати про нові полімерні матеріали для корпусів дронів – легкі, міцні й малопомітні для радарів.

Розроблено алгоритмічне забезпечення для наведення ракет, фотодетектори й матеріали для інфрачервоних головок самонаведення, а також антиблікові покриття для оптичних систем. Це значно підвищує точність і ефективність українських систем озброєння.

Для потреб авіації створено нові технології оброблювання жароміцних сплавів, виготовлення деталей авіадвигунів з титанових сплавів способом 3D-друку, а також методи подовження ресурсу й надійності ключових вузлів авіаційних силових установок.

Наші фахівці розробили технології для підвищення ефективності снарядів і виробництва нових типів пороху на українській сировині. Також запропонували матеріали для посилення уражувальної дії боєприпасів.

Крім того, торік науковці Академії створили моделювальний комплекс для автоматизованої системи управління силами та засобами Збройних Сил України, який об'єднує в єдину систему стратегічний, оперативний і тактичний рівні управління.

Хочу відзначити ще один важливий крок – у 2025 році наша установа отримала сертифікат Міністерства оборони на підготовку операторів безпілотних літальних апаратів. Підготовка здійснюється на низці різних моделей БПЛА на основі програм, розроблених в установі. Підготовлено більше 3000 операторів. Це яскравий приклад впровадження розробок цієї установи в практику бойових дій.

У співпраці з Центральним інститутом озброєння та військової техніки Збройних Сил України наші вчені продовжували досліджувати фрагменти балістичних і гіперзвукових ракет, баражувальних боєприпасів та дронів-камікадзе, що їх застосовує країна-агресор у війні проти України.

Для військової медицини створено біоактивні імпланти для відновлення великих кісткових дефектів за сучасним методом індукованої мембрани, а також нові засоби фармакотерапії для допомоги військовим, які страждають від посттравматичного стресового розладу.

Розроблено унікальний ендоскопічний магнетний інструмент для видалення металевих осколків із плевральної або черевної порожнини та лапароскопічні магнетні хірургічні інструменти, відзначені міжнародною премією Товариства військових хірургів США.

Створено інноваційний біоматеріал з кераміки, модифікованої германієм, який вперше забезпечує повне відновлення кістки в експерименті. Матеріал вже сертифіковано для застосування в щелепо-лицьовій хірургії, ортопедії та травматології.

Розроблено гель та «рідинний бинт» для лікування шкірних ушкоджень в польових умовах – з антимікробною, протизапальною та репаративною дією.

Створено біоінженерні матеріали на основі «розумних» гідрогелів з наночастинками золота, з яких виготовлено імпланти для реконструктивної хірургії обличчя. Матеріали мають протипухлинні та антимікробні властивості і вже пройшли успішні доклінічні випробування.

Ці приклади – лише частина з того, що сьогодні робить Національна академія наук України для зміцнення обороноздатності

держави. Наше завдання – продовжувати та нарощувати цю роботу з максимальною результативністю. Тут варто зазначити, що важливу роль у ефективному впровадженні наших розробок відіграє тісна співпраця з виробничими підприємствами КБ «Південне» ім. М.К.Янгеля, ДП «Антонов», «Моторсін», «Івченко-Прогрес», КП «Арсенал» та багатьма іншими, яким ми глибоко вдячні за таку співпрацю. І хочу підкреслити, що ми були і залишаємось відкритими для розширення партнерства з оборонними підприємствами.

Не менш важливою залишається й фундаментальна наука, адже саме вона є джерелом нових ідей, теорій і технологій, без яких неможливий справжній прорив – ні в оборонній, ні в жодній іншій сфері. У найскладніші часи науковці Академії не зупиняли теоретичні дослідження, не втрачали зв'язку з глобальною наукою, і сьогодні ми маємо підстави пишатися тим, що результати їхньої роботи визнані на найвищому міжнародному рівні.

Наші вчені беруть участь у провідних міжнародних експериментах, де визначаються майбутні технології та формуються нові наукові уявлення про Всесвіт. Зокрема, за участі науковців з Інституту фізики плазми ННЦ ХФТІ в аналізі результатів експериментів на токамаці JET у Великій Британії відкрито новий стабільний режим плазми, в якому вона довше зберігає енергію і втрачає менше тепла. Це наближає людство до практичного використання енергії керованого ядерного синтезу. Вивчення плазмових режимів здійснювалося також на інших провідних міжнародних установках – токамаках в Швейцарії та Німеччині, а також на стелараторах в Японії та Німеччині, де впроваджено сценарій, розроблений на українській установці «Ураган-2М».

Ще один приклад міжнародного визнання – активне залучення наших науковців до експериментів на Великому адронному колайдері

в ЦЕРН. Як нещодавно стало відомо, близько двадцяти наших колег з Інституту сцинтиляційних матеріалів, ННЦ ХФТІ, Інституту ядерних досліджень, Інституту теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова в складі наукових колективів колаборацій CMS, LHCb, ALICE стали лауреатами однієї з найпрестижніших міжнародних премій в галузі фундаментальної науки – BREAKTHROUGH PRIZE, яку також називають «науковим Оскаром».

Не менш вагомі досягнення у вивченні ролі фундаментальних ядерних реакцій в астрофізичних процесах. В Інституті теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова з'ясували особливості ядерних реакцій між легкими елементами – літієм, тритієм і гелієм. Встановлено важливу асиметрію між реакціями з ядрами тритію та гелію-3. Отримані результати добре узгоджуються з експериментами. Це – важливий крок для глибшого розуміння ядерних процесів у природі та розроблення перспективних технологій, зокрема в галузі керованого термоядерного синтезу.

Нове слово у радіоастрономії сказали наші науковці, які, використовуючи унікальний український радіотелескоп УТР-2, виявили аномальну зону поглинання космічного радіовипромінювання, що вперше була ідентифікована як холодна міжзоряна плазма. Це відкриття суттєво доповнює наші знання про будову міжзоряного середовища та процеси, які в ньому відбуваються.

Академія послідовно нарощує власні зусилля і в розвитку так званих передових технологій майбутнього – квантових технологій, штучного інтелекту, новітніх матеріалів.

Для координації досліджень і стимулювання міждисциплінарної співпраці в Академії торік створено координаційні ради з розвитку штучного інтелекту, квантових технологій і квантових матеріалів. Ці

ради вже розгорнули активну діяльність, і перші результати не забарилися.

Зокрема, у 2024 році, за підтримки міжнародної наукової програми IMPRESS-U, у Харкові розпочав роботу Квантовий центр на базі Фізико-технічного інституту низьких температур ім. Б.І. Веркіна, який працює над передовими розробками у сфері низькотемпературних квантових технологій.

Публікація результатів досліджень наших науковців у провідних міжнародних наукових журналах – це ще одне підтвердження високого рівня науки в Академії. Так, у березні цього року в журналі Science – одному з найавторитетніших у світі – опубліковано статтю, де вперше детально розглянуто довгострокові екологічні наслідки руйнування Каховської греблі. Серед її авторів – науковці Українського гідрометеорологічного інституту та Інституту гідробіології, які працювали у складі міжнародної дослідницької групи.

Ще один яскравий приклад. У лютому цього року у журналі Nature опубліковано дослідження міжнародного колективу, присвячене генетичній історії населення Північного Причорномор'я від неоліту до бронзового віку. Серед співавторів цієї фундаментальної праці – науковці Інституту археології. Вони вперше довели, що саме долина Нижнього Дніпра була ключовим осередком формування ямної культури, яка згодом стала джерелом поширення на теренах Євразії культур народів індоєвропейської мовної сім'ї.

Наші науковці є і серед співавторів публікацій, присвячених новітнім експериментам в ЦЕРН, і, як вже було зазначено, цього року вони увійшли до числа лауреатів престижної міжнародної премії Breakthrough Prize.

Безумовно, фундаментальні дослідження та відкриття світового рівня є основою майбутнього технологічного й цивілізаційного прориву. Але в умовах війни українська наука має також відповідати на нагальні виклики сьогодення. Саме тому Академія зосереджує значну увагу на прикладних розробках, спрямованих на зміцнення енергетичної та продовольчої безпеки, подолання екологічних наслідків війни, збереження здоров'я населення та підтримку повоєнної відбудови країни.

Серед практичних здобутків Академії у сфері енергетики – розробки з біогазової генерації палива з органічних відходів, що вже дали понад 1 млрд кВт·год електроенергії і допомогли зменшити викиди парникових газів на 5 млн тон CO₂ (Інститут газу), технології надійності водневих трубопроводів, що їх вже використовує Оператор ГТС України (Фізико-механічний інститут ім. Г.В. Карпенка), проекти перших національних стандартів у сфері «розумних» мікромереж (smart grid) (Інститут електродинаміки), а також впровадження рішень Інституту теплоенергетичних технологій для Трипільської та Дарницької ТЕЦ, які стабілізували роботу цих об'єктів після обстрілів.

Науковці Академії розробляють рішення для підвищення надійності транспорту, зв'язку, ЖКГ, укриттів та інженерної інфраструктури.

Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона виконав комплекс робіт для АТ «Укрзалізниця» з діагностики та відновлення зварювального устаткування, розробив і впровадив технології зварювання рейок, що їх використовує «Укрзалізниця» в умовах воєнного часу.

Технології технічного оцінювання підземних споруд подвійного призначення, розроблені в Інституті геотехнічної механіки

ім. М.С. Полякова, вже випробувано на шахтах, гідроспорудах і в цивільних об'єктах.

Для зміцнення продовольчої безпеки країни науковці Інституту фізіології рослин та генетики першими в Україні розгорнули програму створення сортів пшениці з кольоровим зерном, що мають високий вміст антоціанів і підвищену антиоксидантну активність. Уже створено й зареєстровано в Україні сорти чорнозерної пшениці та кольорової пшениці-спельти, а також розпочато виробництво борошна та лінійки натуральних цільнозернових продуктів нового покоління. Важливим практичним внеском у продовольчу безпеку стало виробництво 850 тонн добазового насіння озимої пшениці, яке було поставлене понад 80 насіннєвим господарствам України.

Науковці Академії розробляють нові рішення, що підвищують ефективність діагностики, лікування та біобезпеки.

В НТК «Інститут монокристалів» створено сучасний тест на лептоспіроз та український барвник Krystal Green, що робить діагностику доступнішою та зменшує залежність від імпорту.

В Інституті експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р.Є. Кавецького доведено здатність пробіотиків пригнічувати агресивність ракових клітин, що відкриває нові підходи до протипухлинної терапії.

В Інституті біохімії ім. О.В. Палладіна встановили нові механізми протидії запаленню, розвитку хвороби Альцгеймера та поширенню коронавірусу SARS-CoV-2.

В умовах війни надзвичайно важливою є роль соціогуманітарних досліджень – для розуміння змін у суспільстві, збереження історичної правди та правничого розвитку держави.

Економісти Академії змоделювали вплив війни на споживчу поведінку та ринок праці на основі обстеження понад 8 тисяч

домогосподарств. Також проведено оцінювання потенціалу розвитку економіки в умовах війни.

Соціологи дослідили стресові стани українців, провели традиційні моніторинги «Українське суспільство» та видали колективну монографію про трансформацію суспільства у 2024 році.

Колектив фахівців Секції суспільних і гуманітарних наук підготував Національну доповідь «Збереження і розвиток України в умовах війни та миру», в якій представлено глибокий аналіз викликів і перспектив розвитку України в умовах війни й формування нового світового порядку.

Історики завершили видання 7-томної праці «Україна. Нариси історії» – найбільшого сучасного узагальнення нашої національної історії. Особливу увагу приділено розвінчання історичних міфів та протидії ідеології «руського міра» – через критичний аналіз російської історіографії та формування обґрунтованої української гуманітарної політики.

За участі правознавців Академії підготовлено перший в Україні науково-практичний коментар до Закону «Про правотворчу діяльність», який ґрунтується на сучасній правничій доктрині та практиці Конституційного Суду України і Європейського суду з прав людини.

Політологи здійснили дослідження, спрямовані на зміцнення політичної безпеки, суспільної єдності, модернізацію політичної системи та утвердження національної ідентичності. Їхні аналітичні напрацювання викликали практичний інтерес та вже використовуються в роботі органів державної влади.

В умовах війни Академія посилила свою науково-експертну діяльність, зокрема у співпраці з Радою національної безпеки і оборони України. На її запит підготовлено аналітичні матеріали щодо

економічної стійкості, безпеки громад, відновлення інфраструктури, подолання екологічних загроз і стимулювання інновацій.

У 2024 році вийшли друком важливі наукові видання, серед яких – чергові томи академічних серій: «Історія української літератури», «Шевченківська енциклопедія», «Франківська енциклопедія» та «Словник української мови в 20-ти томах». Наші науковці зафіксували й культурну історію повномасштабної війни: 12-й том серії «Етнографічний образ сучасної України» присвячено свідченням учасників і очевидців подій, які творять нашу новітню історію.

Проте сьогодні важливо не лише перераховувати досягнення Академії, хоча їх справді чимало, а й відверто поговорити про проблеми, які стримують наше зростання.

Почну з фінансування. Хоча у 2024 році обсяги базового бюджету Академії були збільшені порівняно з попереднім роком, цього вистачило лише для забезпечення обов'язкових соціальних стандартів, зокрема мінімального рівня заробітної плати. Водночас потреби оновлення наукового обладнання, розвитку інфраструктури та модернізації забезпечені вкрай недостатньо. У багатьох установах зберігався режим неповного робочого часу, а середня зайнятість залишалася нижчою за повну.

Ви знаєте, що процес формування бюджету на 2025 рік був особливо складним. Втім завдяки активним зусиллям Президії та особистій підтримці наших клопотань з боку очільників Уряду та Верховної Ради України вдалося досягти позитивних зрушень. У результаті загальний обсяг фінансування Академії в 2025 році визначено у сумі 6 млрд 75 млн грн. Але навіть попри це, базове фінансування наукових установ зросло лише на 3%. Більшість додаткових коштів буде спрямована на підтримку оборонних досліджень. А середній коефіцієнт зайнятості все ще не дає змоги

стабілізувати ситуацію з кадрами. Середньомісячна зарплата в установах Академії залишається нижчою, ніж в освітньому чи промисловому секторах, і значно поступається європейським стандартам. На жаль, нам поки що не вдалося вишукати необхідні кошти для доплат співробітникам установ, які розташовані в прифронтових регіонах. Все це серйозно ускладнює конкуренцію за молоді кадри та утримання вже наявного наукового потенціалу.

Проблеми, пов'язані з втратою людського капіталу, в умовах війни відчуються гостріше. У 2024 році чисельність працівників НАН України скоротилась ще на 2%. Загалом за останні 5 років чисельність працівників Академії зменшилась на 12,8%. Майже 6% наукових працівників нині працюють за межами країни.

Разом із тим, варто відзначити й позитивні зрушення. У звітному році значно зросла кількість захистів докторських і кандидатських (на ступінь доктора філософії) дисертацій. Проведені вибори до складу Академії, вперше з цільовими віковими квотами, знизили середній вік академіків на 4 роки, а членів-кореспондентів – на 7 років.

Окреме питання – молодь. Частка молодих учених у НАН України становить лише 10,2 %, і, на жаль, ця цифра з року в рік меншає. За останні п'ять років кількість молодих дослідників скоротилася на третину, а лише за 2024 рік – ще на 10 %. І це при тому, що торік удвічі зросла кількість молодих фахівців, які прийшли працювати до академічних установ.

Академія постійно розширює інструменти їх підтримки. У 2024 році 171 молодий науковець отримав грантову підтримку в рамках 44 проєктів дослідницьких лабораторій/груп, загальним бюджетом понад 31 млн грн. Цього року ми профінансуємо ще 30 проєктів на 21 млн грн. Також фінансування отримали 94 індивідуальні проєкти молодих дослідників на суму понад 11 млн грн. Призначено стипендії

імені академіка Б.Є. Патона, стипендії Президента України та НАН України – загалом понад 600 стипендій для молодих учених.

Окремої уваги потребує проблема застарілості матеріально-технічної бази Академії. Ще до початку повномасштабної війни середній вік наукового обладнання в установах НАН України значно перевищував допустимі межі.

Ситуація ускладнилася внаслідок російської збройної агресії, яка завдала істотних збитків інфраструктурі Академії. Станом на кінець 2024 року пошкоджено або знищено близько 300 об'єктів майнового комплексу НАН України.

Попри те, що в 2024 році вдалося залучити певні капітальні видатки, потреба у модернізації обладнання та інфраструктури установ залишається критично високою.

У цих умовах ключовим питанням є залучення ресурсів ззовні, передусім – через міжнародну наукову співпрацю. Упродовж 2024 року Академія суттєво активізувала роботу з міжнародними партнерами.

Завдяки підтримці уряду Німеччини та Німецького науково-дослідного товариства (DFG) розпочато реалізацію кількох дослідницьких ініціатив у галузі фізики високих енергій, квантових технологій, прикладної науки. На базі Київського академічного університету, відкрито один із чотирьох українсько-німецьких центрів передових досліджень, який працює в галузі квантових матеріалів. У рамках співпраці з DESY розгорнуто проєкти з виведення електронів на прискорювачі, а також передано сучасне обладнання для наших харківських установ у межах ініціативи EURIZON.

Завдяки ініціативі Національної академії наук США започатковано Фонд науки та інновацій для України. Simon Foundation виділив майже \$4,5 млн на підтримку українських вчених.

У рамках грантової програми Фонду цивільних досліджень та розвитку США українські дослідники отримали можливість публікувати свої наукові результати у провідних міжнародних журналах.

Академія розширила участь у рамкових програмах ЄС, зокрема «Горизонт Європа» та Euratom. П'ять національних контактних пунктів працюють на базі установ НАН України. Наші науковці беруть участь у масштабних міжнародних колабораціях – LHCb (CERN), CBM (FAIR), що дає доступ до найсучаснішої інфраструктури і змогу бути на передньому краї світової науки.

З Польською академією наук продовжено реалізацію конкурсів спільних проєктів, програм стажувань, вручення премій за результати українсько-польських досліджень. Всього у 2024 році затверджено 37 спільних проєктів, а польські наукові установи прийняли 18 українських молодих вчених на стажування.

Вагомі результати для зміцнення міжнародної співпраці мали участь делегації НАН України у Трансатлантичній науковій конференції у Берліні, тристоронній науковій зустрічі із партнерами з Великої Британії та Польщі, а також робота академій наук країн-членів Організації Чорноморського економічного співробітництва.

Важливим джерелом підтримки стали також двосторонні наукові конкурси, організовані спільно з європейськими партнерами. У рамках українсько-литовських, українсько-німецьких та українсько-швейцарських програм до фінансування відібрано понад 20 проєктів, виконавцями яких виступають установи НАН України.

Хочу особливо підкреслити, що наша міжнародна співпраця є не лише корисною для нас, а й взаємовигідною для партнерів. Яскравий приклад – спільний проєкт DESY та ННЦ ХФТІ зі створення тестового каналу на майбутньому прискорювачі DESY-III за

технологією, запропонованою, світлої пам'яті, академіком Миколою Шульгою та його колегами. Йдеться про інноваційну ідею використання зігнутих кристалів для керування напрямком руху пучка релятивістських електронів – підхід, що вже підтверджений експериментами в CERN. Проєкт підтримано Німецьким дослідницьким фондом (DFG), а більшість команди продовжує працювати в Україні, отримуючи грантову підтримку.

Останнє вкрай важливо, адже саме така форма співпраці дає змогу значній частині українських дослідників, залучених до спільних проєктів, залишатися в Україні. Саме тому питання подальшого залучення міжнародної підтримки, особливо через механізми зовнішнього фінансування, стає одним зі стратегічних напрямів діяльності Академії на найближчі роки. У зв'язку з цим важливо також активізувати взаємодію з українською науковою діаспорою – як важливим ресурсом для розширення академічних зв'язків, реалізації спільних проєктів і посилення міжнародної присутності НАН України.

Ще одним важливим викликом залишається низький рівень комерціалізації наукових розробок. Для подолання цієї проблеми критично важливим є розвиток інституційної підтримки комерціалізації – зокрема, створення наукових парків і стартап-інкубаторів. Позитивним прикладом є проєкт наукового парку Academ.City на базі Київського академічного університету. У 2024 році, у співпраці з Київською міською військовою адміністрацією, розроблено фінансову модель і дорожню карту його розвитку, концепт інноваційного хабу, а також запущено пілотну Стартап-школу Academ.City, яка надає науковцям і студентам підтримку у трансформації наукових ідей у стартапи, оформленні проєктів для грантового та інвестиційного фінансування. Цей проєкт став одним із

переможців конкурсу Міністерства освіти і науки України на створення мережі стартап-інкубаторів у закладах освіти й науки.

Такий досвід варто масштабувати на рівень усієї Академії – через створення мережі наукових парків із державною та міжнародною підтримкою. Це посилить зв'язок науки й економіки та мотивуватиме молодь залишатися в українській науці. Можливо також варто скористатися досвідом існуючих науково-технічних комплексів і розглянути можливість створення нових НТК, але на це треба йти дуже виважено та за наявності об'єктивних умов.

Не менш важливою є консолідація зусиль різних інститутів навколо важливих прикладних завдань. Йдеться про участь у формуванні інноваційних кластерів за окремими напрямками високотехнологічного виробництва, спільне продукування знань і технологій, активну співпрацю з промисловістю та бізнесом для залучення інвестицій у науку. Формально низка таких кластерів вже створена, однак їхній розвиток суттєво стримується недосконалістю законодавства. Очевидно, що найближчим часом слід повернутися до обговорення цього питання, зокрема оцінити ефективність діяльності створених кластерів, активізувати їхню роботу та визначити конкретні проблеми, що стоять на заваді ефективного розвитку кластерів і визначити шляхи подолання існуючих перешкод, у тому числі проблем, пов'язаних з чинною нормативною базою.

Активізації потребує наша співпраця з великими науково-виробничими підприємствами, насамперед оборонно-промислового комплексу.

Шановні колеги! Подолання системних проблем вимагає подальшого реформування Академії. Серед ключових напрямів – оптимізація мережі наукових установ, оновлення матеріальної бази, удосконалення механізмів управління й розподілу ресурсів.

Упродовж 2022-2024 років, в межах цих процесів ліквідовано 5 наукових установ, а 13 установ, які мали низькі наукові результати, приєднано до інших. До сфери управління МОН передано 3 наукові установи, до Фонду державного майна понад 160 майнових комплексів наших державних підприємств. Але очевидно, що така робота має бути продовжена і бути узгодженою з результатами державної атестації наукових установ, які можуть суттєво вплинути на подальші кроки щодо реорганізації нашої структури.

Ми маємо посилити роль науково-координаційних рад, комітетів і комісій НАН України. Потрібно проаналізувати результати їхньої роботи, вплив на діяльність Академії, і за необхідності вдосконалити мережу цих координаційних органів. У 2024 році вони забезпечували координацію досліджень за пріоритетними напрямками, брали участь у формуванні проєктів бюджетного фінансування, організовували експертизу міждисциплінарних ініціатив. Водночас необхідно ще більше активізувати їхню діяльність – зокрема, посилити участь у формуванні загальноакадемічної політики, ініціюванні міждисциплінарних досліджень та підготовці аналітичних матеріалів для органів державної влади.

Окремої уваги потребує вдосконалення підходів до розподілу базового фінансування, що має більш чітко враховувати якість та ефективність наукової діяльності. Йдеться не лише про технічну реалізацію, а насамперед про необхідність принципового переосмислення самих підходів: розподіл фінансових ресурсів має ґрунтуватися на об'єктивних результатах і бути предметом постійного відкритого аналізу й фахового обговорення. Методика оцінювання наукових установ НАН України, розроблена з урахуванням кращих європейських практик, на початковому етапі відіграла важливу роль

у внутрішньому реформуванні Академії, особливо в період, коли державну атестацію ще не проводили.

Однак із запровадженням державної атестації постала проблема дублювання окремих функцій оцінювання. І тепер ми маємо ухвалити виважене рішення щодо подальшої його ролі й формату.

Щодо ж вдосконалення принципів розподілу базового фінансування, то очевидно, що, як вже йшлося вище, ми маємо розробити нові вдосконалені підходи до такого розподілу, які враховували би результати державної атестації і які, в свою чергу, дали би змогу запропонувати поетапне приведення фактичного розподілу до результатів атестації, як на рівні установ, так і на рівні відділень і секцій. Справедливе й диференційоване фінансування відповідно до їхніх реальних досягнень має стати одним з основоположних принципів розвитку Академії.

У звітному році за оновленою методикою проведено оцінювання 46 наукових установ та майже 400 підрозділів, цього року заплановано оцінити ще 51 установу. Закликаю всіх учасників процесу забезпечити його об'єктивність, прозорість і справедливість. Адже саме від цього залежить довіра до нашої внутрішньої системи оцінювання та її сприйняття зовнішніми партнерами. Як я вже зазначив, ми маємо визначитися щодо подальшої процедури і ролі нашого внутрішньо академічного оцінювання. Але це ми зможемо зробити лише після завершення і аналізу підсумків державної атестації. Скасування ж нашого оцінювання у 2025 році є проблемним, оскільки за вимогою затвердженого Урядом «Порядку використання коштів бюджетної програми 6541230» фінансування проєктів можливе лише для підрозділів наукових установ, атестованих на категорію «А», а отже таке скасування могло би

позбавити окремі установи можливості брати участь в проєктах, фінансованих за програмою 1230 у 2026 році.

Ще одним важливим завданням на найближчу перспективу є розвиток наукових досліджень і розробок, спрямованих на економічне зростання країни на основі передових технологій, критично важливих як у період війни, так і під час повоєнної відбудови.

Водночас вкрай потрібною є підтримка новітніх і стратегічних наукових напрямів, серед яких – відродження мікроелектроніки, розвиток штучного інтелекту, квантових технологій, а також інтеграції України до Європейської хмари відкритої науки.

Невіддільним складником діяльності Академії залишається популяризація науки. У час, коли суспільству вкрай потрібні наукова обґрунтованість і критичне мислення, ми маємо активно висвітлювати результати наших досліджень і їхню суспільну користь. Це вимагає не лише ентузіазму окремих учених, а й системного підходу, нових форматів і тісної співпраці з медіа, освітянами та громадськістю.

Маємо постійно дбати про академічну доброчесність – основу довіри до науки. Академія повинна неухильно дотримуватись високих етичних стандартів, забезпечувати якість публікацій, об'єктивність експертиз і прозорість конкурсів. Це не менш важливо, ніж самі наукові здобутки.

Хочу також нагадати, що в листопаді минулого року відбулося розширене засідання Президії НАН України, яке стало важливою віхою в обговоренні актуальних викликів і завдань, що стоять перед Академією. В ухваленій за його підсумками постанові підтверджено стратегічну орієнтацію Академії на оборонні дослідження, підтримку інновацій, міжінституційну кооперацію та участь у трансформації економіки України на основі наукових розробок. Саме ця візія

покладена в основу звітної доповіді, з якою я сьогодні звертаюся до вас. Відповідальність за реалізацію окреслених цілей – наша спільна.

Підсумовуючи, хочу наголосити: Академія працює. Академія тримається. Академія робить усе можливе, щоб бути корисною країні у цей найтяжчий період її сучасної історії.

Попри війну ми зберегли цілісність нашої наукової спільноти, адаптували дослідження до нових викликів, розширили міжнародну співпрацю, підтримали фундаментальну науку і водночас реалізували чимало практичних рішень, потрібних країні вже сьогодні.

Але цього замало. Ми повинні робити більше – і робити швидше.

Нам треба сміливіше переглядати підходи, які вичерпали себе, і активніше впроваджувати нові. Посилювати відкритість і прозорість, формувати сучасну управлінську культуру, створювати якісні умови для розвитку молоді, будувати справжню науково-інноваційну екосистему. Академія має стати потужним агентом змін і не залишатися осторонь суспільних трансформацій.

Попереду – новий етап нашого розвитку. Він потребує відповідальних рішень і згуртованості. Ми маємо залишатися вірними найкращим традиціям академічної науки, але водночас бути готовими змінюватися, щоб зберегти її життєздатність і вплив у майбутньому. Бо саме від того, як ми працюватимемо сьогодні, залежить, якою буде Академія завтра і яке місце вона займатиме в державі.

Утім, жодні наші плани не будуть можливими без головної передумови – нашої Перемоги. Тому висловлюю глибоку вдячність Збройним Силам України, усім воїнам, які тримають небо, землю,

країну, і дають нам можливість працювати. Саме завдяки їхній жертвовності ми можемо думати про майбутнє, творити науку.

Дякую всім вам за вашу щоденну працю, за відданість науці й Україні!

Разом – переможемо! Слава Україні!